

segély nem jár, mivel a nyugdíj hat forinttal meghaladja az ezer forintot. Azért ezután is megleszünk. Itthon már csak kettő van, a többinek családja, lakása van a saját szorgalmából.

„Tízgyermekes anya.” Vác.

... Január végétől vártam, hogy a felszabadulás 25. évfordulójával kapcsolatban fognak-e kitüntetni sokgyerekes asszonyokat, olyan anyákat, akik esetleg nem dolgozó asszonyok, de nehéz körülmények között neveltek vagy nevelnek 5-6, esetleg több gyermeket. ... Sajnos, ez nem történt meg...

K. Antal postás. Recsk.

... Olvastam a megyei lapban, hogy egy öregasszony a negyvenhatodik állami gondozott gyereket neveli, vajon ez a néni mennyi nyugdíjat kap? ... Az anyák is lemondanak sok mindentről, s öreg napjaikra még a szociális otthon kapuja sem nyílik meg nekik; inkább annak, aki fiatalon is élte világát — öregeken is hozzásegíti az állam. ... Másrészt meg a felelőtlenség: ismerek egy asszonyt, 3 gyereke már állami gondozásban, most tologatja a negyediket... Az állami gondozott gyerekek sokkal többre kerülnek az államnak, mégis velük van a legtöbb baj...

M. Ferencné. Szolnok.

... Hogy tudjak én szocialista, törvénytisztelő gyerekeket nevelni, amikor gyerekeim látják a sok társadalmi kivételezést, igazságtalanságot? ... Négy gyereket nevelek, s óvodában dolgozom. Hígyék el, sokszor azoknak adok igazat, akik csak maguknak élnek. Ők járnak szép ruhában, szórakoznak, utaznak, én pedig reggel fél öttől este 11-ig talpon vagyok, és hordom az 5-6 éves ruhámat. Majd pedig, amikor végre testileg és idegileg fáradtan nyugdíjba mehetnék, akkor esetleg dolgozhatom tovább, mert lehetséges, meghosszabbítják a nyugdíjkorhatárt, a mostani kényelmesek miatt...

D. Pálné. Budapest XIV.

Ez utóbbi mondatra különösen oda kell figyelni. A hetvenes évek második felében kezdenek erősen fogyni a termelő korosztályok. Nem szabad, hogy ennek következményei a több gyermeket felnevelő anyákat is sújtsák.

KOVÁTS ZOLTÁN:

Hullámvölgyből hullámvölgybe?

TÁVLATI TERVEINK ÉS A NÉPESEDÉS

Történelmünk folyamán talán most történt meg először, hogy felelős vezető, aki egyben az ország életét irányító párt vezetője, hosszan időzön a népesedés kérdésénél. Népünk sorskérdése ez, s a következő években egyre jobban fogjuk ennek súlyát érezni. Néhány gondolat Kádár János elvtárs kongresszusi vitazáró beszédéből: „Szeretném itt is hangsúlyozni mély meggyőződésemet, hogy a család gyarapodásához, a gyermekek neveléséhez anyagi eszközök kelleneek. Mi, materialisták, jól

tudjuk, hogy csak sóhajból megélni, gyereket nevelni nagyon nehéz. De merem állítani, elvtársak, változtatnunk kell egy jelenleg eléggé elterjedt — bár nem uralkodó — szemléletmódon is. Ha ki-ki saját lelkiismerete szerint latolgatja, hogy tv-t vesz inkább, vagy kocsi, mintsem hogy gyereke legyen, az ő dolga. Itt kötelező törvények nincsenek; ... de aki a társadalom normális törvényei, az emberi természet nemes vonásai szerint él, azt nem lehet csúfolni, mi ezt nem tűrhetjük.”

Néhány mondat a párthatározatból: „A munka szerinti elosztás elvének érvényesítése mellett az egyes családok jövedelemszintje között nagyok az eltérések. A családi jövedelmek közötti különbség csökkentését szolgálják társadalmunk szociálpolitikai intézkedései, melyeknek fő célja továbbra is az, hogy a többgyermekes családok és az egyedülálló anyák fokozottabb támogatásban részesüljenek. Ezek során az alkalmazásban álló anyák gondjainak enyhítésére növelni kell a gyermekintézményi férőhelyeket, megosztva eme intézmények fenntartási költségeit a vállalatok és a tanácsok között. Az általános szociális juttatások bővítése elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a családi pótlék emelésével növekedjen a többgyermekes családok támogatása. ... A lakosság életkörülményeinek megjavításában nagy szerepe van a lakásépítésnek, így annak, hogy a IV. ötéves terv időszakában felépüljön a négyszázezer új lakás.”

Kádár elvtárs beszéde és a párthatározat megfelelő súllyal foglalkozott a népesedés kérdésével, most már a végrehajtás, a tettek következnek. A kérdés megoldása nem tűr halasztást, hiszen az 1970. évről szóló előzetes statisztikai jelentések azt mutatják, hogy a legutóbbi pár évben mutatkozó emelkedés után 1969-ben már stagnált a születések száma, s 1970-ben kisebb csökkenés indult meg, majd *háromezerrel* kevesebb gyermek született, mint az előző esztendőben. A népesség általános előregeredése következtében az ezer lakosra jutó halálozások száma tovább emelkedett, így végső összegezésben a természetes szaporodás mértéke az 1969. évi 3,7-ről 3,0 ezrelékre csökkent.

MI A HELYZET KÜLFÖLDÖN?

Mielőtt a magyarországi helyzet elemzéséről, a születéscsökkenés okairól, következményeiről néhány eddig ki nem mondott gondolatot az adatok újszerű csoportosítása révén elmondanánk, érdemes a nemzetközi demográfiai helyzetre is pillantást vetni, hogy ezen a téren is lássuk helyzetünket a világban és Európában.

Az *Európán kívüli* területeken súlyos probléma a túlnépesedés. Erről e helyen nem szükséges írni, mert ezt a kérdést publicisztikánk naponta részletesen és sokoldalúan tárgyalja. Csak összehasonlításképpen érdemes megjegyezni, hogy a magyarországihoz képest *tízszerez* a természetes szaporodás azokban az ázsiai, afrikai és amerikai államokban, ahol statisztikai felméréseket végeznek. (1967-ben Iránban 33,3; Szíriában 28,4; Kínában, Indiában, Egyiptomban kb. 25,0; Tunéziában 30,3; Mexikóban 33,3; Venezuelában 34,6 és Jamaicában 30,0 az ezer lakosra jutó természetes szaporodás.) Többségében hasonló mértékű a népességnövekedés másutt is, csak megbízható adatokkal nem rendelkezünk.

Érdemes talán megemlíteni, hogy az *Amerikai Egyesült Államokban* is csökkenő tendenciát mutat a természetes szaporodás. 1953—57 között még 15,4 volt az ezer lakosra jutó növekedés, ez fokozatosan (1968-ra) 7,8 ezrelékre süllyedt. Ezen belül a négerek népmozgalma mindig jobb volt a fehérekénél. *Japán* természetes szaporodása „európai” szintre süllyedt 1966-ig (6,9 ezrelék), a következő évektől kezdve hirtelen újabb emelkedés mutatkozott. (1967: 12,6; 1968: 11,7; 1969: 11,6; 1970: 12,0.) A japán demográfusok előrejelzése szerint ennek ellenére a *század végére* Japán elér oda, hogy a munkaképes lakosok száma nem növekszik. (*Magyarországon ez pár év múlva bekövetkezik.*) A fiatal munkaerő hiánya már jelentkezik a gazdasági

életben, s ezért egyes üzletemberek, politikusok népesedéspolitikai intézkedéseket sürgetnek. („Magyarország” című hetilap 1971. 33. sz. A japán „aranytojások”.)

A túlnépesedés nem Európa és főként nem Magyarország problémája.

E U R Ó P A

(Ezer lakosra jutó természetes szaporodás)

Ország	1955/59.	1960/64.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.
<i>Legalacsonyabb a természetes szaporodás a következő országokban</i>								
1. Német Demokratikus K.	3,5	4,1	3,0	2,5	1,6	0,1	-0,3	-0,2
2. Luxemburg	7,1	7,3	4,7	3,4	2,4	1,9	1,0	—
3. Német Szövetségi K.	5,9	7,2	6,7	6,5	6,0	7,8	3,0	1,7
4. Ausztria	4,3	6,0	4,9	5,1	4,4	4,1	3,1	1,9
5. Belgium	5,1	4,9	4,3	3,8	3,3	2,0	2,2	2,0
6. Magyarország	7,5	3,5	2,4	3,6	3,9	3,9	3,6	3,0
7. Svédország	4,9	4,5	5,8	5,8	5,3	3,9	3,1	3,7
8. Finnország	10,8	8,9	7,3	7,4	7,3	6,4	4,7	4,2
9. Csehszlovákia	8,8	6,8	6,4	5,6	5,5	4,2	4,3	4,4
10. Egyesült Királyság	4,8	6,4	6,8	6,1	6,2	5,2	4,7	—
11. Dánia	7,7	7,3	7,9	8,1	7,1	5,6	4,8	—
<i>Közepes szinten szaporodó országok</i>								
1. Franciaország	6,6	6,8	6,6	6,8	6,0	5,8	5,4	6,1
2. Norvégia	9,3	7,8	8,3	8,3	8,0	7,9	7,7	6,4
3. Svájc	7,6	9,0	9,3	9,0	8,6	7,8	7,2	6,9
4. Olaszország	8,4	9,1	9,2	9,4	8,4	7,6	7,5	7,1
5. Bulgária	9,8	8,7	7,1	6,6	6,0	8,3	7,5	7,2
6. Portugália	12,7	12,3	12,6	11,5	11,3	10,6	9,2	8,4
7. Lengyelország	18,1	12,4	9,9	9,4	8,5	8,6	8,2	8,6
8. Jugoszlávia	14,3	12,6	12,2	12,2	10,8	10,3	9,6	8,7
9. Szovjetunió	17,6	13,2	11,1	10,9	9,9	9,6	8,9	9,2
10. Görögország	12,0	10,3	9,8	10,0	10,4	9,9	9,3	—
<i>Magasabb termékenyséű területek</i>								
1. Hollandia	13,7	13,1	11,9	11,1	11,0	10,4	10,8	10,0
2. Írország	9,1	10,1	10,6	9,4	10,3	9,6	10,0	10,3
3. Spanyolország	11,9	12,8	12,7	13,3	12,4	11,8	11,0	11,2
4. Románia	13,2	8,1	6,0	6,1	18,1	17,1	13,2	11,6
5. Albánia	30,4	30,3	26,2	25,4	26,9	27,6	—	—

Az adatok a Demographic Yearbook, 1969., Narodnoja hozjajsztvo SZSZSZR v 1969. g. Monthly Bulletin of Statistics 1971., Nemzetközi Statisztikai Evkönyv 1970. és a Demográfiai Evkönyv 1970-ből valók.

— Adatot még nem közöltek.

A Német Demokratikus Köztársaság népesedési helyzete előre jelzi, hogy a tartós születéscsökkenés folyamata hova vezet. Az NDK-ban a legutóbbi három évben elvándorlás nélkül is fogy már a népesség. 1961-ig a Német Szövetségi Köztársaság népesedési helyzetét az NDK-ból elvándorló aktív népesség javította. A legutóbbi években már mindkét terület lényegében azonos demográfiai helyzetben van.

A kapitalista országok közül elsősorban a kis országok természetes szaporulata igen alacsony. Ezek az országok azonban már több évtizede igen alacsony termékenyséűek (*Luxemburg, Ausztria, Belgium, Svédország*). Magyarországon a születések rohamos csökkenése következtében igen nagy a valószínűsége annak, hogy amikor a kis létszámú évjáratok (az 1957-től kezdődően születettek) lépnek a termékenységi időszakba, akkor sem fog hirtelen megjavulni a családdal, a gyermekkel szembeni elidegenedett, elutasító állásfoglalás, s a mai demográfiai hullámvölgy következtében újabb jelentős születéscsökkenésre számíthatunk. Ezért tekinthető rosszabbnak a mi demográfiai helyzetünk az említett kis országok helyzeténél.

Magyarországon kívül még *Finnország, Csehszlovákia, a Szovjetunió, Lengyelország* és 1969—1970-ben — a Német Szövetségi Köztársaság mutat rohamos csökkenést a természetes szaporodásban. Táblázatunkban nem mutattuk be a halandósági viszonyok alakulására vonatkozó adatokat, ezeknek az az általános jellemzője, hogy az általános előregeredés következtében a halandósági arányok már nem javulnak, hanem emelkednek. Magyarországon például az ezer lakosra jutó halálözások

aránya a következőképpen emelkedik: 1966: 10,6; 1967: 10,7; 1968: 11,2; 1969: 11,3 és 1970: 11,6.

Rendkívül figyelemreméltó a *Szovjetunió* demográfiai helyzete. Az európai rész egyes területei már a legalacsonyabb termékenységi területei földrészünknek.

A Szovjetunióban az ázsiai rész igen magas természetes szaporulata emeli az országot a közepes szinten szaporodó államok sorába. Ott egyébként magas szintű bizottság foglalkozik a születéscsökkenés okaival. A gyermekgondozási segély bevezetése, családi pótlék emelése és más népesedéspolitikai intézkedések megtétele a Szovjetunióban is várható.

Románia különleges helyzetet foglal el népesedését illetően az európai országok sorában. 1966-ig erőteljes csökkenés volt megfigyelhető a születések számában, így a természetes szaporodásban is: 1967-ben igen szigorú rendelettel megtiltották a művi vetélések orvosi elvégzését, csak négy gyermek után engedélyezték. Azonkívül fogamzásgátló tablettákat sem gyártanak, s nem engedik ezek behozatalát. A szigorú intézkedések következtében hirtelen megemelkedett a születések száma, s Románia a legerőteljesebben szaporodó országok közé emelkedett. A hatás azonban csak átmeneti; már 1968-hoz képest is egyharmaddal csökkent a születések száma.

MILYEN EREDMÉNYT HOZTAK A MI INTÉZKEDÉSEINK?

A nemzetközi összehasonlítás világosan mutatja az európai területek alacsony természetes szaporodási szintjét a többi világrészhez viszonyítva. E csökkenő tendencián belül a legutóbbi másfél évtizedben *Magyarország* természetes szaporodásának csökkenése is különösen nagymérvű volt. A legutóbbi években tett népesedéspolitikai intézkedések csak rövid időre tudták megállítani a születések csökkenésének folyamatát. Már ennyi is elegendő volt ahhoz, hogy az általános európai születéscsökkenési folyamatban az 1965-ös legutolsó helyről elkerüljünk. Az, hogy néhány évig tartani tudtuk a 3,9, 3,6, majd 1970-ben a 3,0 ezrelékes minimális természetes szaporodási szintet, ez az általános csökkenési tendenciában is eredménynek könyvelhető el, ha ez az eredmény minimális is. A családi pótlék emelése, a gyermekgondozási segély, a szülési szabadság és egyéb kisebb kedvezmények rendszere azonban nem bizonyult elegendőnek arra, hogy a népesség újratermelését, kismérvű bővített újratermelését elősegítse. A népesség újratermelése, a meglévő szokások, a gyermekkel, a családdal szembeni elvárások mai körülményei között nincs biztosítva. A reprodukcióra, a népesség újratermelésére kiszámított mutató szerint 1960 óta nem éri el az ország a népesség fenntartásához szükséges értéket, az ún. nettó reprodukciós együttható 1 alatt van. A nettó reprodukciós együttható értéke legalacsonyabb 1962-ben volt, 0,808, amikor a természetes szaporodás országosan 2,3 ezrelék. Az 1962 óta tapasztalható minimális emelkedés a születésekben azt eredményezte, hogy 1968-ra 3,9-re emelkedett a természetes szaporodás, de a nettó reprodukció értéke még mindig csak 0,952, tehát nem érte el a népesség fenntartásához szükséges 1-et. 1968-ban volt a legutóbbi évtizedben a legmagasabb az ezer lakosra jutó élveszületések száma: 15,1. Az 1969. és az 1970. esztendő újabb lassú csökkenési folyamat elindulását jelzi.

1969.	1970.
15,0‰	14,7‰

Így a nettó reprodukció együttható értéke is süllyed, 1969-ben 0,939, 1970-ben 0,907. Megszakítás nélkül tizenkét éve a reprodukció értéke negatív, ez kétségtelenül népességfogyáshoz vezet, ha valami rendkívüli fordulat nem következik be.

Az 1971-es eddig közölt adatok is azt mutatják, hogy a születések csak 96—99‰-át adják az előző évinek, tehát 1971-ben 14‰-nél alig valamivel nagyobb élveszületési arányra számíthatunk, ami magában rejti annak a lehetőségét, hogy újra három ezrelék alá süllyed a természetes szaporodás, mint 1962-ben és 1965-ben. Ez

annál valószínűbb, mert az általános elöregedés, az idősebb korosztályok létszámának növekedése következtében a halandósági arányszámok is növekednek. Az ország rendkívül bizonytalan demográfiai egyensúlyi helyzetére jellemző, hogy az 1971-es influenzajárvány következtében novemberben 1500-zal többen haltak meg az országban, mint amennyien születtek. Már bekövetkezett a fogyás állapota, ezer lakosra 1,5. Nem vigasztaló, ha elmondjuk, hogy ilyen már előfordult a második világháború óta: 1962 márciusában, decemberében és 1965 decemberében.

Magyarországon a népesedési problémák ugyanúgy fennállnak, mint a korábbi években, a népesség újratermelése nem biztosított. *Az eddigénél átfogóbb, a közvéleményt és gondolkodást hathatósabban formáló népesedéspolitikai intézkedésekre van szükség.* Ez akkor válik érthetővé, amikor figyelembe vesszük, hogy jelenleg három tényezőnek is meg kellett volna emelnie a születések számát:

1. Most lépnek a termékenységi időszakba az 50-es évek elejének magasabb létszámú korosztályai, így évenként 10-20 ezerrel több a termékenységi időszakban levő nők száma.

2. A gyermekgondozási segély, a családi pótlék kismérvű növelése és más népesedéspolitikai intézkedések enyhítettek a családok gondjain.

3. Az általános belső politikai helyzet is kedvező, és háborús hisztéria, más politikai sztrész nem hat nyomasztóan.

Mégis a születések száma csökkenni kezd újból. A hivatalos előrebecslések nem számoltak a népesedési tudatban bekövetkezett jelentős változással, az egyre jobban terjedő „egység-egykés” szemlélettel. Ha a születéscsökkenést történeti folyamatban nézzük, akkor nyilvánvaló, hogy néhány kisebb népesedéspolitikai intézkedés még nem hozhat változást, amikor még sok tényező a születéskorlátozás irányában hat. (E kérdés bővebb kifejtésére e folyóirat adott lehetőséget 1970. májusi és júniusi számában.)

Miért is tekinthető súlyosnak demográfiai helyzetünk ma, amikor még pillanatnyilag minimális népességnövekedést mutatnak statisztikáink? Most még olyan korosztályok vannak a termékenységi időszakban, amelyek születésük pillanatában 180-200 ezer főnyi tömeget jelentettek évjáratonként. Rövidesen, négy-öt év múlva elkövetkezik az a demográfiai völgy, amire Fock Jenő miniszterelnök is utalt több beszédében. Ez a demográfiai völgy igen elhúzódó lesz, mert 1957-től kezdve az évenkénti születések száma 130-150 ezerre esett vissza. Ha a meglévő demográfiai magatartás állandósul, ha nem is romlik, akkor is az 1970-es évek közepétől megindul népességünk tényleges és egyre gyorsuló fogyása.

UTOLSÓ ELŐTTI: CSONGRÁD MEGYE

Az ország egyes területei előre jelzik, hogy milyen népesedési helyzet felé tart az ország egésze. Ilyen régen „egység-egykés” területei az országnak a főváros, Somogy megye és újabban Csongrád, hogy csak a legkirívóbbakat említsük.

Budapesten az elmúlt 10 év során 17 665 fővel több halálozás történt, mint születés. A meglévő budapesti népesség fenntartására tehát egy évtized során egy Hajdúnánás nagyságú város népességét kellett az országnak adnia. A gazdasági fejlődés fenntartásához pedig egy Debrecen nagyságú város, 135 606 fő beköltözésére volt szükség. Ezek az adatok nem tartalmazják a Budapest vonzáskörébe tartozó települések vándormozgalmi adatait.

A vidék népesedési tartalékai is lassan kimerülnek. Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megye tekinthető közepes szinten szaporodó megyéknek. De Somogy megyében már a fogyás váltakozik évenként minimális növekedéssel. 1965-ben és 1968-ban az ezer lakosra jutó fogyás 0,8, illetve 0,4 volt; 1966-ban 1,1, 1967-ben 0,7 és 1970-ben 0,1 az abszolút számokkal alig mérhető növekedés. Ez csak a születések és halálozások különbözete, az elvándorlással csökkentett népesség ebben nem szerepel.

Érdeemes egy pillantást vetni a „rangsorban” hátulról a második legalacsonyabb termékenységu megye, Csongrád megye rendszerbe foglalatt adataira.

Az ezer lakosra jutó természetes szaporodás (fogyás) Csongrád megyében
1962—1970.

Év	Makói járás	Szegedi járás	Szentesi járás	Városok Csongrád Hmv.-hely Makó Szentes	Szeged	Magye és Szeged együtt	Országos átlag
1962	— 0,8	2,4	1,0	— 0,1	— 2,1	— 0,2	2,1
1963	— 0,8	3,1	0,4	— 1,1	— 0,6	0,3	3,2
1964	— 0,8	2,6	— 0,7	— 0,5	0,1	0,4	3,1
1965	— 2,0	2,7	— 0,1	0,6	1,3	0,8	2,4
1966	— 1,1	2,7	1,7	1,0	1,1	1,0	3,6
1967	— 1,8	2,5	0,8	0,8	1,2	0,9	3,9
1968	— 0,8	2,8	— 0,1	1,3	1,5	1,5	3,9
1969	— 2,3	1,9	— 0,5	0,5	2,9	1,1	3,6
1970	— 2,1	2,8	— 0,9	— 1,1	2,2	0,8	3,0

A makói, szentesi járásban és a városokban a természetes szaporodás mértéke ilyen rossz még nem volt az új népesedéspolitikai intézkedések bevezetése előtt sem. E megyében a város és falu egyaránt *fővárosi szinten egykezik*. Az iparfejlődést és ipartelepítést nézve: közepes szinten fejlődő megyéről van szó, munkaalkalom van bőven, a női foglalkoztatottság, az egy főre eső jövedelem is a magasabbak közé tartozik, mégis a gyermeknevelés gondját egyre kevesebben vállalják. Az okokat tehát más területen kell keresni.

CSÖKKENŐ MUNKAERŐFORRÁS

A népesség csökkenésének számtalan káros vetülete, beláthatatlan káros következménye lehet. Széles alapokon szervezett gazdasági életünk fejlődése akadhat el munkaerőhiány következtében. A munkaerőhiány magára a munkaerőkölcsre is károsan hat, aminek már ma is vannak jelei. Nagy Károly statisztikus kimutatta a már megszületett korosztályok létszáma alapján, hogy az elmúlt másfél évtized termékenységi viszonyaiban bekövetkezett változás odahat, hogy súlyos munkaerőgondokkal kell a jövőben megküzdenünk. 1966—71 között még 220 ezerrel több új munkaerő (férfi és nő) állhat munkába, 1971—76 között ennek kevesebb mint felével, 104 ezerrel számolhatunk, 1976—81 között már 30 ezerrel többen lépnek ki a munkából, mint amennyi új munkavállalóra számíthatunk. Ugyanez lesz a helyzet 1981—86 között is. Ezen már változtatni nem lehet. Ez a legutóbbi másfél évtized születéscsökkenésének következménye. A Minisztertanács elnöke a gazdasági vezetők előtt mondott beszédében így összegezte a helyzetet: „1973-tól kezdődően a munkaképes korú népesség száma lényegében nem növekszik. Az ifjúsági munkaerőforrás erőteljesen csökken, a mezőgazdaságból való munkaerő-áramlás mérsékeltebb ütemű lesz. A női munkaerő-tartalékok munkába állítása mind nehezebb és költségesebb. Ezek a tendenciák hosszú időre érvényesek.”

A születések csökkenésének folyamatát megállítani, még kismérvű népesség-növekedést elérni sem lesz könnyű az elkövetkezendő években. Teljesen alaptalanak bizonyul egyes demográfusoknak az az aggodalma, hogy kilengés lesz a születések számában, s ez a „hirtelen” növekedés károsan befolyásolhatja a gazdasági élet fejlődését. Hányan beszéltek az 50-es években a túlnépesedésről, a munkanélküliség fenyegető gondjáról, mert 30-40 ezerrel több születés történt a szigorú abortusztilalom bevezetése miatt. Most itt vannak ezek a korosztályok. „Döngetik” a munkahelyek kapuit? Nem tudunk nekik munkát adni? Kiderül, hogy nem ez a gond, hanem az, hogy kevés a munkáskéz. Nem lesz könnyű a demográfiai egyensúlyt vissza-

nyerni, mert még mindig több jelentős, materiális tényező a születéskorlátozás el-
tűlésének irányában hat az ország vezetőknek szubjektív szándéka ellenére.

A probléma súlyának érzékeltetésére néhány jellemző adatot, következtetést
szeretnék bemutatni, hogy a társadalom széles körei, közép- és alsószintű vezetői
is keressék a maguk hatáskörében a megoldás útját.

1971-ben még megközelítően 40 ezer új munkaerővel számolhattok a népgazda-
ság, mégis napról napra hallottuk, hogy az építőiparban, a vasútnál, a postánál, az
erősebb fizikumot igénylő ipari szakmáknál, a mezőgazdaság különböző területein
munkaerőhiány mutatkozott. Néha arról kaptunk hírt, hogy nincs, aki a vagonokat
kirkolja, nincs, aki a szemetet elhordja, takarítónőket mindenütt keresnek.

Tovább szélesítve a példák körét: a munkaigényes cukorrépa-termelés oly mér-
tékben esett vissza hazánkban, hogy kivitel helyett ma már több millió dollár értékű
behozatalra szorulunk. A zöldségtermelésben hasonló okok miatt következett be
visszaesés. E területeken a gépesítés megvalósítását sürgetik a gazdasági szakembe-
rek. A mezőgazdaságban a júniusi munkacsúcs és a betakarítás idején már általá-
nos a munkaerőhiány. Nem egy gazdaság, de ipari üzem is rendszeresen épít a fia-
talok, az iskolások munkaerejére. A termelészövetkezetek melléküzemágainak mun-
kaerő-elszívó hatásáról is szó esik napjainkban. Természetesen ez is többoldalú kér-
dés. Ha a melléküzemágak szervezésének van is itt-ott munkaerő-elszívó hatása,
mégis segítette faluhelyen a rendszeres foglalkoztatottságot megvalósítani, főként a
nők körében. Ez a falun élők jövedelemszintjét emelte, s végső fokon a belső ter-
melés fokozódását segítette.

Elsősorban az az aggasztó, hogy nagyüzemeink kezdenek munkaerőhiánnyal kü-
zdeni. A debreceni vasútállomáson öles betűkkel kiírva olvashatjuk: »Újpesti Gyapjú-
szövőgyár felvesz 15 év feletti lányokat szövő-fonó tanulóként, a betanulás után a
havi kereset 1800-2000 Ft. Betanulási időre 1000,— Ft. 16 év feletti fiúkat betanított
munkásként havi 1700-1800 Ft-os keresettel. 18 év feletti férfiakat kikészítő, festő
munkásokat havi 2000-2100 Ft-os keresettel. Karbantartó szakmunkásokat: lakatos,
csőszerelő, villanyszerelő, kőműves stb. Bér megegyezés szerint.« (Itt már le sem
merték írni, hogy mennyit adnak, csak jöjjenek!) „Szabad szombat!“ Hazautazást
térítünk! Kedvezményes üzemi étkezés! Szállást biztosítunk!« Idáig a hirdetés. Ez
egy pesti üzem. De ugyanígy hirdet a még közepes szinten szaporodó Debrecenben a
város egyik legnagyobb munkáslétszámmal dolgozó üzeme, a Debreceni Járműjavító
is. — A Hajdú-Bihari Napló 1971. szeptember 21-i számában olvashatjuk a Magyar
Gördülőcsapágy Művek 500 dolgozójáról: „... az idősebb dolgozók és fiatalok a kom-
munista műszakban elért termelési eredményekkel igyekeznek enyhíteni a gyárban
hónapok óta tapasztalható súlyos létszámhiány okozta gondokon. Október 16-ig még
két ízben tartanak kommunista műszakot szabad szombatos napokon a gyár dol-
gozói.” — A most épülő új házgyárakba is a legkülönbözőbb szakmunkásokat ke-
resik. A szakmunkásképző iskolák nem tudják jelentkezés hiányában az ipar igényeit
kielégíteni. Szegeden például kétszer annyi hely van a szakmunkásképző iskolákban,
mint amennyi a jelentkező. Az ipar, a kereskedelem, a közlekedés munkaerő-igényei-
nek figyelembevételével, ha minden általános iskolát végzett tanuló szakmunkásnak
jelentkezne, akkor is kevesen lennének az igényekhez képest. A Budapesti Közle-
kedési Vállalat munkaerőgondjait most úgy próbálta enyhíteni, hogy 55 évre leszáll-
lította a gépkocsivezetők nyugdíjkorhatárát, és évenként tízezer forint hűségjutal-
mat ajánlott fel. Ez megoldás lehet egy népgazdaságilag fontos és igen jelentős
idegi-fizikumi megterhelést jelentő munkában, de nem lehet megoldás országos mé-
retekben.

A rádió egyik adásában Sinka István a Hajógyárból, Tóth közgazdász a Láng
Gépgyárból számolt be hasonló gondokról. Termelési terveiket munkaerőhiány miatt
nem tudják teljesíteni. A budapesti egyke már most meghozta „gyümölcsét”. A vita-
vezető arról igyekezett a hallgatóságot meggyőzni, hogy a gyárkapukon belül jelen-
tős munkaerő-felesleg van, ezt kell feltárni, s a munka jobb megszervezésével, a
gépesítés növelésével kell a problémákat megoldani. Igen, ez is szükséges. De a kér-

dés gyökere mélyebben rejtőzik. A továbbfejlődés feltétele a demográfiai egyensúly visszanyerése, s legalább a kismérvű természetes szaporodás elérése. Most, sajnos, egyelőre fel kell készülni arra, hogy az új munkavállalók száma legalább másfél évtizedig csökkenni fog. Csak rajtunk áll, hogy ez a demográfiai depresszió még ennél is tovább tart-e.

HIPOTÉZISEK, AMELYEK MÓDOSULNAK

Kormányzatunk a legkiválóbb gazdasági szakemberek bevonásával nemcsak öt-éves, hanem tizenöt éves távlati tervet is kidolgozott. Minden eddigi olvasott tervdokumentációnál már stílusában is megformáltabb, átgondoltabb munkáról van szó. A „Gazdaság” című szakfolyóirat 1969. 3. számában jelent meg „Hipotézisek a foglalkoztatottság és az életszínvonal alakulására Magyarországon 1985-ig” címmel. A tervezés jelentős teret szentel népesedéspolitikai intézkedések meghozatalának. Lefekteti azt a nagyon humánus alapelvet, hogy *kényszerjelleg nélkül*, a gyermekes családok életkörülményeinek javításával kívánja a kellő számú születést biztosítani. Ennek érdekében „... az aktív, szülőképes női korosztályok létszámának ingadozásait figyelembe véve, a születésszám növelésére ható népesedéspolitikai intézkedéseket a közeli két-három évre, majd az 1975 és 1980 közötti időszakokra kell koncentrálni.” „A szorosan vett népesedéspolitikai eszközök közül elsőrendű szerepe van a gyermekek eltartásához történő társadalmi hozzájárulásnak. Ennek célszerű módja a *családi pótlék összegének számottevő növelése*. Esetleg bizonyos határig a gyermekek számától függő progresszivitása, valamint a gyermekgondozási segély továbbfejlesztése.” „1985-ig a társadalom a családi pótlékban részesülő gyermekek akkori átlagos felnevelési költségeinek mintegy felét fedezi. Ez esetben a családi pótlék összege a jelenleginek négyszeresére emelkedne.” „Jelenlegi viszonyaink mellett különösen fontosnak tartjuk ... a gyermekes családok *lakásellátásának* javítását.”

Mind olyan terv, aminek a megvalósításával legmesszebbmenőkig egyetérthetünk. Van azonban a „Hipotéziseknek” néhány olyan pontja, ami az elmúlt két évben már nem teljesült. A hozott intézkedések hatására azt várták, hogy „... a szülések száma az 1970-es évek elejétől már biztosítaná a népesség természetes reprodukcióját”, „... s az 1970-es évek második felétől a születési arányszám fokozatosan emelkedik.” E terv megvalósulásának semmiféle jele nem mutatkozik. Továbbá a közeli két-három évben hozott népesedéspolitikai intézkedések még csak a lakásrendeletben és a nők helyzetét megkönnyítő intézkedésekben jutott kifejezésre, és nem terjedt ki a legfontosabb, a legközvetlenebb segítségre, a családi pótlék emelésére, amikor évi 2-3%-os áremelkedéssel is számolni kell.* Pedig nagyon célratorően megfogalmazva olvashatjuk a „Hipotézisekben”: „Jelentősen növelni kell a társadalom hozzájárulását a munkára nem képes népesség eltartásához. Ez a feltétele annak, hogy megszüntessük vagy lényegesen csökkentsük a családi jövedelmeknek azt a szóródását, amelyet a keresők és eltartottak aránya határoz meg.” A mai demográfiai helyzet már nem engedheti meg azt, hogy 1985-ig várjunk a családi pótlék nagyobb mérvű emelésére.

A már hozott intézkedések hatása is lefékeződik bizonyos feltételek hiánya miatt. Ilyen probléma például a *gyermekintézményi hálózat* nem kellő fejlődése. Országunkban megvalósult a férfi lakosság teljes foglalkoztatottsága. A produktív korú nők munkavállalása is egyre növekszik, a gazdasági élet fejlődése is ezt igényli. Az alkalmazásban álló anyák gondjainak enyhítését szolgáló gyermekintézmények fejlődése az elmúlt években ezzel nem tartott lépést. Pl. Szeged városában az elmúlt öt éves terv idején (1966—70) egyetlen új óvoda sem épült. A meglévő 45 óvoda mindössze 66 férőhellyel bővült. A város lakossága bevándorlásból azonban

* A tanulmánynak a szerkesztőségbe történt leadása után jelent meg a minisztertanácsi rendelet arról, hogy felemlék a három- és többgyermekesek családi pótlékát gyermekenként 100 forinttal.

állandóan növekedett. Időszakosan még az is súlyosbította a helyzetet, hogy óvodákat csuktak be hosszabb-rövidebb időre tatarozás miatt. Ma már egy-egy óvodai „felvétel” kezdi megközelíteni az egyetemi felvétel nehézségeit. A távolabbi tervek igen szerény keretek között mozognak. Az egészségügyi osztály szerint 240, a művelődési osztály szerint 450 új bölcsődei-óvodai férőhely létesül a mostani ötéves tervben a városban. Reméli azonkívül a tanács, hogy még ugyanennyit az üzemek is fognak építeni. Ez teljesen jogos igény, hiszen Szegeden csak 9 olyan vállalat, intézmény van, amelyik saját óvodát tart fenn. A megye többi részén még rosszabb a helyzet, a 140 óvodából mindössze 12 az üzemi.

A negyedik ötéves terv első esztendeje Szegeden ebből a szempontból nem hozott látványos sikert. Egyedül a Kenderfonó és Szövőipari Vállalat bővítette 20 férőhellyel és 200 ezer forintos tanácsai segítség igénybevételével napközis óvodáját. (*Délmagyarország* 1971. szeptember 18.) Az első új, 150 férőhelyes óvoda is csak 1973-ra készül el a tervek szerint!* A demográfiai egyensúly megbomlásának jelei: kormányintézkedések az egyik oldalon, érdektelenség a probléma iránt a másik oldalon. Szerencsére vannak az országnak olyan helyei, ahol már az óvodai kérdést igen jó eredménnyel igyekeznek megoldani. Napi hírben közölte a rádió, hogy Nyíregyházán 400 új óvodai férőhelyet adnak át ebben az esztendőben. Debrecenben az új ötéves tervben 800 új óvodai férőhely létesül, és másik 800 építését az üzemek vállalták. Nem véletlen az, hogy azokban a városokban van ez így, ahol a népességi tudat kedvezőbb, ahol a városok növekedése, az új munkaerőigény kielégítése belső erőből is táplálkozik, s nemcsak a vidéki lakosság beköltözésére épül.

A kisgyermek felnevelésének, elhelyezésének gondja városban, ahol mindkét szülő munkavállalása egyre általánosabb, nem enyhült az elmúlt években. Ennek negatív visszahatása a demográfiai viszonyokra kétségtelen. Szegeden évente még 1600 gyermek születik, ugyanakkor három évnél fiatalabb gyermekek bölcsődei elhelyezésére összesen csak 300 hely van a városban. Megyei viszonylatban még rosszabb a helyzet, a tízezer férőhelyből csak ötszáz a bölcsődei.

Az iskolás gyermekek napközi otthoni ellátása sem javult a legutóbbi években. „Országosan 11 000 tanuló napközis kérelmét utasították el. A meglevők is többségükben rossz körülmények között működnek. A kulturált szórakozási és tanulási feltételek hiánya miatt jobbára csak gyermekmegőrzők, nem pedig a tanítás és nevelés színvonalas műhelyei.” (Tóth László cikke a *Népszabadság* 1971. október 24-i számában.)

A SEGÉLY ÉS A LAKÁSHIÁNY

A *gyermekgondozási segély* nem lehet és nem is lett gyógyír minden demográfiai problémára. A gyermekgondozási segély bevezetésének jelentőségét nem lehet eléggé értékelni. A gyermekénél otthon maradó anya adhatja meg a legkörültekintőbb gondozást gyermekének. Azt is azonban mérlegelni kell, hogy a családok jövedelemszintje így is jelentősen csökken. De nemcsak a fizetés csökken negyedére, harmadára, hanem a szakmai gyakorlatból is kiesik a dolgozó nő. A népgazdasági megterhelést igazán nem a havonként kifizetett 600 Ft, az évenkénti 1 milliárd forint jelenti, hanem az, hogy gyakorlott szakemberek esnek ki 2-3 évre a munkából. Az újbóli munkábaállítás se zökkenőmentes. Sokan egyéni indokokból, ami országos érdek is lenne, nem veszik igénybe a gyermekgondozási segélyt. Ezek száma évről évre növekedik. Ugyanakkor nem történik kellő gondoskodás arról, hogy a gyermekek bölcsődei elhelyezése megoldott legyen. A bölcsődei, óvodai igényeket egyes helyeken úgy mérik fel, hogy mennyi az elutasított kérvények száma. De hányan nem adnak be kérvényt? Hányan támaszkodnak a nagyszülőkre? De hányan vannak olyanok, akik ezeket és hasonló gondokat látva, világra sem hozzák gyer-

* Némi enyhítést jelent a Tarján lakótelepen épített szükségóvodák közelmúltban történt megnyitása.

meküket! Az „egység” és „egykes” szemléletűek így érvelnek: „El sem tudom gyermekemet helyezni, hiszen nincs bölcsőde.” „Csak nem fogok egy fél fizetést adni azért, hogy gyermekemre valaki vigyázzon.” és így tovább. (A munkaerőhiány, a női foglalkoztatottság hatása ott is felmérhető, hogy városon alig akad olyan, aki gyermekgondozást vállalna, s akik ilyen munkát végeznek, nyugodtan kérhetnek horribilis összegeket.)

Családi és népgazdasági érdekből egyaránt kívánatos, sőt elengedhetetlen lenne, hogy a bölcsődei és óvodai hálózat mennyiségileg és ellátottság tekintetében is bővüljön, a túlszűfolttság megszűnjék. Párthatározat már van rá, csak a megvalósulás vontatott. A helyi vezetők azonosulása fontos a kormány szándékával. Mélyen megértve az országos helyzetet, saját hatáskörükben, saját lehetőségeik felhasználásával kívánatos egyre szélesebbkörűen a családok helyzetén segíteni.

A népességfejlődés biztosításában különleges hely illeti meg a *lakáskérdést*. Halatlan erőfeszítéseket tesz az ország a lakáshiány enyhítésére. Az új öt éves tervben megépülő 400 ezer lakás nagymértékben fogja enyhíteni a még meglévő lakásgondokat. 400 ezer új lakás = népességnövekedés? Az egyenlet nem ilyen egyszerű. Önmagában az, hogy ennyi új lakás épül, még nem biztos, hogy a demográfiai helyzetben változást hoz. Kinek lesz lehetősége ezeket a lakásokat megvenni, a családi házakat felépíteni? Ha a gyermektelenek, a nagy jövedelmű egygyermekesek jutnak nagyobb és szebb lakásokhoz, mint ahogy eddig gyakran történt, akkor az új lakás-építési program nem fogja a népesedési viszonyokban bekövetkezett káros tendenciát befolyásolni, nem fogja a népesedési tudatot kedvezően módosítani. Kormányzatunk ennek megelőzésére az új lakásügyi rendelkezésekben egy sor nagy horderejű szociálpolitikai kedvezményt tett a gyermekes családok érdekében, sőt azokat a fiatal házaspárokat is kedvezményben részesíti, akik vállalják, hogy három éven belül egy, hat éven belül 2 gyermeknek adnak életet.

A kedvező párthatározat, a törvény, a miniszteri rendelet a végrehajtás során torzulhat, módosulhat, s így nem éri el a kívánt hatást. Az előző évek, évtizedek sok visszaélést szültek a lakások kiutalása terén. A családokban élő gyermekek száma csak nagyon másodlagos, harmadlagos kérdés volt a lakáskiutalásnál. Az új rendeletek szellemében fog-e a helyzet változni? A remény megvan rá. Visszamenően nem állnak rendelkezésre statisztikák, hogy a felszabadulás óta, vagy az elmúlt tíz esztendőben hány gyermektelen, egygyermekes, kétgyermekes stb. család kapott új lakást. Statisztikai szervezetünk 1971-től kezdve ezt is figyelemmel fogja kísérni. A gyakorlati végrehajtás terén azonban máris vannak elgondolkodtató momentumok. A példa ismét szegedi, de lehet, hogy más városokban is lehet belőle okulni.

A SZEGEDI PONTRENDSZER

A városi tanács igen gondos összeállításban a lakásigénylők számára egy rendeletgyűjteménnyel kombinált igénylőlapot bocsátott közre, amely alapján világossá kívánta tenni, hogy a lakásigénylők besorolása milyen elvek szerint történik. A szociális körülmények objektív mérése a visszaélések elkerülése szempontjából nélkülözhetetlen, jelentős. A besoroláshoz *pontrendszert* is kidolgozott a tanács. Itt azonban, úgy tűnik, hogy már nem érvényesülnek oly mértékben a népesedéspolitikai szempontok, mint ahogy a kormányzat lakásügyi rendelkezéseinek szelleme megkíváná. A pontrendszerben egy gyermek, egy eltartott csak 2 pontot jelent, amikor a tanácsi bérlakás kiutalásához minimálisan 30 pont kell. Az egy főre eső havi jövedelem is értékmérő. A kialakított pontrendszerben egy gyermek a jövedelmi kategóriában átlagosan 1 fokozattal magasabb besorolást jelent, de ez is csak 3 pont növekedést hoz. A számítógép számára „betermelt” adatokban egy gyermek tehát mindössze 5 pontot ér. Ugyanakkor azért, mert valakinek nincs vagyona, 15 pont jár. De ha már van háza, akkor is 6 pontot kap; ha háza és autója is van, akkor is még 4 pontot nyer a besoroláshoz. A vagyoni helyzetnek ilyen mértékű és jellegű

figyelembevétele elmosza, jelentéktelenné teszi a demográfiai szempont érvényesülését.

A kérdés végső soron az, hogy kik és mikor fognak lakáshoz jutni. „Az értékrendet a vb hagyja jóvá” — olvashatjuk a tanácsi kiadványban. Helyileg is, országosan is egyaránt nagyon fontos az, hogy a kormányintézkedések maradéktalanul megvalósuljanak. Amikor a statisztikai felmérések már rendelkezésre állnak, annak elemzése válik szükségessé, hogy a gyakorlatban valóban érvényesültek-e és milyen mértékig a népesedéspolitikai rendelkezések. Hány fiatal házaspár, hány gyermeket született, a gyakorlati megvalósítás eszköze módosításra szorul. Jelenlegi demográfiai helyzetünkben nem lehetünk közömbösek a nagy áldozatokkal megvalósuló lakásépítési program és a lakások elosztásának módja iránt.

A meglevő intézkedések csak szociális igazságtalanságokat enyhítenek, de nem változtatják meg a demográfiai alapálláspontot, az egyre kevesebb gyermek igénylését ösztársadalmi méretekben. A legutóbbi évek adatai és elemzése ezt mutatják.

A gyermektől elidegenedett, de még az egygyermekes szemlélet anyagi alapja is az egy főre jutó jövedelmek aránytalanságában rejlik. Erre a „Hipotézisekben” is utalás történt. A gyermektelenekhez képest a gyermekek számától függően a családok nehezebb anyagi körülmények között élnek. Az életszínvonal általános emelkedésével az aránytalanságok nem szűnnek meg, változatlanok maradnak. A történeti síkon folyó kutatások megmutatták, hogy az egyékes szemlélet kialakulásának kezdetén is az anyagi tényezők játszották a döntő szerepet. Egy már kialakult életmódot kívántak akár városi, akár falusi körülmények között a családok tartani. Falusi körülmények között végzett vizsgálatok megmutatták, hogy a módos rétegektől indult ki a születéskorlátozás gyakorlata, azoktól, akik félték a vagyon, a föld felosztásától. Majd egyre jobban terjedt a legszegényebb rétegekig. Szocialista körülmények között megszűnt ugyan a föld társadalmi determinálódása, mégis tovább élnek a múltban kialakult szokások, a születéskorlátozás egyre nagyobb méreteket ölt. A vagyon, a föld szerepét a magasabb életmódot elérése, az új ház, a modern berendezés, a nyugalmasabb élet igénye vette át. A falu közvéleményében sok helyen ma is a „cigányok” közé sorolják azokat, akiknek két vagy több gyermekük van. Városi környezetben számtalan más érv, indok, ideológia szerepel a gyermektől való tartózkodásban, de itt is enyhe sajnálkozás közepette tekintenek sokan a többgyermekes családokra, látva azoknak nehezebb, küzdelmesebb életét. Ezen a szemléleten csak az anyagi alapok megváltoztatása útján lehet segíteni. Az, hogy az eddig hozott családvédelmi intézkedések minimálisan éreztették hatásukat, az azzal magyarázható, hogy ezek a juttatások az aránytalanságokon alig változtattak. A családok a nemzeti jövedelemből családi pótlék és más kedvezmények formájában a gyermeknevelés költségeinek legfeljebb 20%-át kapják meg, ha legalább két gyermekük van. A különbözet terhe a további gyermekeknél is a családi költségvetésre hárul. Akik többet áldoznak népünk fennmaradásáért, a termelőerők újratermeléséért, azok anyagi áldozatukhoz képest kevesebbet kapnak vissza a nemzeti jövedelemből.

A nemzeti jövedelem felosztásánál a családoknak a gyermekek felneveléséért hozott anyagi áldozatát a valóságos helyzetnek megfelelően szükséges figyelembe venni. Ennek gyakorlati megvalósítása többféleképpen történhet, kimunkálása közgazdasági feladata. Lényeges az, hogy egyértelmű, figyelmet felkeltő, tehát hatásos legyen. Ezen a téren sem lehet a „beruházás” elaprózott, mert akkor nem éri el a kívánt célt. Erre figyelmeztet az eddig hozott népesedéspolitikai intézkedések alacsony „hatásfoka”.

A szociálpolitikai intézkedések megtételéhez szükséges anyagi bázis létrehozása azonban nem érintheti, nem csökkentheti a termelőeszközök fejlesztéséhez szükséges beruházási összegeket, amelyeket már úgyis az ország teherbíró képességénél jobban igyekeztek igénybe venni gazdasági fejlődésünket meggyorsítani igyekvő vezetők. Egy 5—10 éves perspektívában még segíthet a munkaerő-tartalékok feltárása, az

üzemekben, gazdaságokon belüli munkaerő jobb felhasználása, az adminisztráció csökkentése, a gépesítési folyamat előrehaladása. De a munkaerő-utánpótlás, a természetes szaporodás megfelelő szintjének elérése nagyobb távlatban a gazdasági fejlődés kulcsa.

Az egyik megoldási mód a munkabér elemzéséből indul ki. Marx kimutatta, hogy a munkabérben a gyermeknevelés költségei benne foglaltnak. Társadalmi igazságtalanság szocialista körülményeink között is onnan adódik, hogy egyesek a munkabérnek ezt a részét nem gyermeknevelésre, hanem egyéni céljaikra használják fel. Az egyik megoldás az, hogy a gyermekteleneknek a munkabér 25-30%-át nem szabadna kifizetni. Az így megteremtett családvédelmi alapból az eddig erre a célra fordított összegekkel együtt a családi pótlékot is többszörösére lehetne emelni, de a gyermekgondozási segély emelésére, bölcsődék, óvodák építésére, korszerű napközi otthonos iskolai ellátás megteremtésére és más szociális kedvezmények nyújtására is több jutna. A megoldás lényege az, hogy az egy főre jutó jövedelmi aránytalanságokat korrigálná, ugyanakkor nem érintené a nemzeti jövedelemnek a munka szerinti elosztási elvét, s a beruházásra fordítandó összegeket sem csökkentené.

Egy másik megoldási javaslat ugyanezeket az alapelveket veszi figyelembe (Lengyel László: Szociálpolitikánk néhány alapkérdése. „Gazdaság” című folyóirat 1971. 1. szám.). Progresszív családi jövedelemadót javasol, amely bizonyos határig növekvő kedvezményt nyújtana a gyermekek számának emelkedésével. Fő cél a szociálpolitikai intézkedések megtételéhez szükséges anyagi alapok megteremtése.

Voltak eddig is, akik odafigyeltek a törődésre, a jó szóra, a jó szándékú intézkedésekre. Voltak, akik nem fojtották el magukban a gyermek, az utód utáni vágyat, szeretetet. Az érvényesülés, az anyagi jólét hajszolása azonban még sokaknál erősebb. A dinamikus, egészséges fejlődéshez sokrétűbb, hatásosabb népesedéspolitikai intézkedésekre van szükség, amely áthatja a legfelsőbb kormányzati szervek vezetőitől a legalsóbb egységek vezetőiig és az egyedekig társadalmunkat. Egy megújulási folyamatnak, egy nép magára találásának kell ezen a téren is bekövetkeznie. Az első, kezdeti lépések megtörténtek. A politikai törvényesség az országban megszilárdult, a problémák tisztázásához nyugodt a légkör, a szocialista demokrácia erősödése a biztosítéka annak, hogy a fejlődéssel együtt járó ellentmondásokat, feszültségeket idejében meg lehet oldani. Ennek a folyamatnak lényeges része, hogy a demográfiai hullámvölgy negatív következményeire időben felkészüljünk, ha már eddig nem volt erő ennek megakadályozására, ugyanakkor hathatós komoly intézkedésekkel teremtsünk kedvezőbb feltételeket a gyermeket szerető, a gyermek felnevelését vállaló családok számára.

A népesedési egyensúly visszanyeréséhez, a gazdasági fejlődéssel lépést tartó népességnövekedés biztosításához szükséges népesedéspolitika megvalósítása nem tűr halasztást!